

Niall Ferguson: Colossus. Vzestup a pád amerického impéria.

1. vydání. Praha: Dokořán, 2005, 399 stran (název anglického originálu: *Colossus: The Price of America's Empire*), ISBN 80-7363-026-5 (signatura knihovny ÚMV 52 681).

Kniha britského historika Nialla Fergusona *Colossus* s podtitulem *Vzestup a pád amerického impéria*, jejíž český překlad vydalo v roce 2005 nakladatelství Dokořán, je pozoruhodnou historickou analýzou moci Spojených států amerických v kontextu ostatních impérií minulosti. Nejde o odbornou, nýbrž popularizační knihu. Přináší řadu překvapivých pohledů na dějiny současné světové velmoci číslo jedna a určitě stojí za přečtení.

Kniha se člení do dvou velkých bloků: I. *Vzestup* a II. *Pád?* Každý z nich obsahuje čtyři kapitoly. První kapitola analyzuje meze amerického impéria. Druhá kapitola rozebírá imperialismus antiimperialismu. Třetí kapitola popisuje civilizaci střetů. Čtvrtá kapitola zkoumá omyly multilateralismu. Pátá kapitola vysvětluje, proč svět potřebuje liberální impérium. Šestá kapitola se ptá, kdy se Američané po vojenském dobytí nějaké země mají vrátit domů. Sedmá kapitola rozebírá situaci v Evropě. Osmá kapitola upozorňuje na fiskální přepětí amerického impéria. Poslední kapitola tvoří závěr celé knihy.

Ferguson tvrdí, že Spojené státy impériem vždy byly. Na rozdíl od mnoha autorů nemá v zásadě proti americkému impériu námitky. Dokonce tvrdí, že mnoha částem světa by jistě období americké vlády prospělo. To, co svět potřebuje, je však impérium liberální. Tedy takové, které nejen zaručuje mezinárodní výměnu zboží, práce a kapitálu, ale také vytváří mír a pořádek, právní stát, efektivní administrativu, stabilní rozpočtovou a měnovou politiku a podobně.

Autor vykládá americké dějiny jako v mnoha ohledech nijak výjimečné – jako dějiny jednoho impéria a nikoli jako entity zcela unikátní. Vykrešluje zvláštnosti amerického imperialismu, a to jak jeho impozantní stránky, tak i ochromující slabiny. Vsazuje nedávné události – teroristické útoky 11. září a invazi do Afghánistánu a Iráku – do dlouhodobého historického kontextu a ukazuje, že nejsou ničím radikálně novým.

Americké impérium je do značné míry impériem zapřeným, protože jeho vrcholní představitelé je nepovažují za impérium. Spojené státy jsou podle Fergusonova názoru impériem „ve stavu popření“. Spojené státy jsou kolébkou moderního antiimperialismu a zároveň základem mocného impéria. Usilují o svět, v němž se svoboda, prosperita a mír mohou stát právem všech lidí. Nebudují tak územní, nýbrž kulturní impérium.

Spojené státy by se daly označit spíše za *hegemonu* než za impérium. Nicméně jsou mocnější než leckteré ze starých impérií. Rozpočet Pentagonu se rovná součtu vojenských rozpočtů dalších dvanácti či patnácti států. Vojenské výdaje USA představují 40–45 % veškerých vojenských výdajů 189 států světa. Jestliže je vojenská moc podmínkou impéria, lze jen těžko popírat imperiální charakter dnešních Spojených států.

Ferguson srovnává amerického hegemonu s britským impériem. Britská éra „liberálního impéria“ – přibližně od roku 1850 do 30. let 20. století – je výjimečná tím, že hlavní imperiální velmoc úspěšně prosazovala ekonomickou globalizaci tak, že nevyvážela jen zboží, lidi a kapitál, ale i společenské a politické instituce (například anglické zvykové právo, ale rovněž parlamentní monarchii).

Opravdovým historickým přelomovým datem nebylo podle Fergusonova názoru 11. září, nýbrž 9. listopad. Pád berlínské zdi dne 9. 11. 1989 změnil kontext americké moci mnohem hlouběji než pád Světového obchodního centra v roce 2001. Když se zhroutilo sovětské impérium, staly se intervence na straně demokratických sil zcela otevřené, a to nejen v Latinské Americe, ale teoreticky kdekoli na světě. Islámský terorismus při vši své zlověstnosti zůstává daleko slabší hrozbou pro Spojené státy, než býval někdejší Sovětský svaz.

Na rozdíl od většiny evropských autorů je Ferguson v *zásadě pro impérium*. Liberální imperiální model poskytuje nejlepší vyhlídky na ekonomický růst, protože garantuje ne-

jen ekonomickou otevřenost, ale i institucionální základy úspěšného rozvoje. Tak se zrodil paradox, který je příznačným rysem americké zahraniční politiky po celé století: paradox diktování demokracie, vynucování svobody, nařizování emancipace.

Ferguson si nedělá velké iluze o trvanlivosti amerického impéria. Spojené státy získaly impérium, ale Američané nemají imperiálního ducha. Raději by spotřebovávali, než dobývali. Raději by budovali hypermarkety než státy. Proto je docela dobře možné, že se jejich impérium rozloží stejně rychle jako ono rovněž „antiimperiální“ impérium jménem Sovětský svaz.

Nejen britské, ale i francouzské, holandské, belgické a portugalské impérium bylo zrušeno. Vydržela jen tři impéria: americké, čínské a ruské. Poslední se však rozpadlo v devadesátých letech minulého století. V průběhu 20. století tak došlo k mohutnému zvýšení počtu států. Svět zahájil epochální experiment – dekolonizaci. Hypotéza, že sebeurčení nakonec povede k míru a k prosperitě, však byla podle Fergusonova názoru vyvrácena.

Sebeurčení mělo jít ruku v ruce s demokracií. Dekolonizace však často nevedla k demokracii, ale ke krátkému mezidobí, jež vyústilo v domorodou diktaturu. V mnohých těchto diktaturách se lidem žilo hůře než za staré koloniální vlády, protože zde byla nejen mnohem větší korupce, ale i mnohem více nezákonností a násilí. Zkušenost ukazuje, že naivní víra v dekolonizaci nebyla správná.

Ferguson srovnává hospodářský růst zemí, které prošly dekolonizací. S výjimkou Singapuru a Malajsie se odstup většiny nově osvobozených zemí (včetně Indie) od Spojených států zvětšil, u některých drasticky. Zatímco v roce 1913 dosahovaly Filipíny, Egypt, Indie, Vietnam, Ghana a Barma v hrubém domácím produktu (HDP) na jednoho obyvatele 13–20 % americké úrovně, v roce 1998 nečinil průměrný příjem na jednoho obyvatele ani v jedné z těchto zemí ani desetinu americké úrovně.

Zkušenost, kterou získala od roku 1945 většina Afriky, Blízkého východu a velká část Asie, podle Fergusonova názoru ukazuje, že Rooseveltova víra v dekolonizaci nebyla na místě. Propast mezi bývalými impérii se výrazně prohloubila. Většina exkolonií stále hlouběji zaostává za elitou bohatých zemí. „*Experiment s politickou nezávislostí byl zkrátka pro chudé země, zejména v Africe, nešťastím*“ (Ferguson, 2006, s. 184).

Za rozhodující kroky k prosperitě Ferguson považuje ochranu soukromého vlastnictví, osobní svobody, včetně práva na majetek a podnikání, možnost vymáhání smluvních závazků a stabilní vládu. Většina těchto podmínek však v nově osvobozených zemích neplatí. Snaha řešit zaostávání půjčkami a rozvojem pomocí k ničemu nevede. Liberální imperialismus se zdá proto autorovi lepším řešením než národní stát.

Fergusonův názor, že jedinou nadějí do budoucna pro rozvojové země je zahraniční intervence, jež by dokázala položit základy institucionální struktury, nezbytné pro ekonomický rozvoj, je příliš kategorický. Nastolit právo a pořádek je těžší než zemi vojensky dobýt. Ti, kdo zemi dobyli, by museli mít vůli v ní zůstat celá desetiletí či staletí a podporovat tamní demokracii a kapitalismus. Dosáhnout něčeho podobného pro větší okruh zemí přesahuje však kapacitu bohatých zemí, včetně Spojených států.

Impérium znamená něco více než jen dominanci. Impérium znamená šíření vlastní civilizace, obvykle vojenskou silou, a vládu nad jinými národy. Při vší americké hospodářské, vojenské a diplomatické síle měly intervence Spojených států velmi smíšené výsledky. To, že se USA podařilo v okupované zemi zřídit demokracii jako v poválečném Německu či Japonsku, bylo spíše výjimečné. Příklad Vietnamu (a patrně i Iráku) dokládá, že Spojené státy nemají sílu vytrvat.

Již dnes je zřetelné americké fiskální přepětí. Toto přepětí vyvěrá nejen z amerických zahraničních vojenských závazků, ale především z chronicky nevyrovnaných domácích veřejných financí. Je paradoxem, že zrovna za konzervativních amerických prezidentů vládní schodky narostly na maximum. Americké impérium ohrožují spíše domácí náklady. Amerika se změnila z věřitele na dlužníka.

Z ryze ekonomického hlediska lze útoky 11. září přirovnat k velké přírodní katastrofě; byly drahé, ale daly se unést. Al-Káida (al-Qá'ida) není problémem proto, že by byla velkou hrozbou, ale že je hrozbou tak malou a organizačně rozptýlenou, že je nesmírně obtížné ji lokalizovat. Na jedné straně nechceme, aby se taková pohroma, jako bylo 11. září, někdy opakovala. Na druhé straně existuje plíživé podezření, že zabránit takovému opakování je téměř nemožné.

Ferguson pochybuje o smysluplnosti multilateralismu a kritizuje Organizaci spojených národů. OSN nemůže podle jeho názoru pomýšlet na to, že by šla proti Spojeným státům a zvítězila. Spojené státy potřebují OSN, ale nepotřebují podepsat každou mezinárodní dohodu, s níž OSN přijde. OSN potřebuje Ameriku, takže musí být ke svému hlavnímu mecenáši tolerantní. Kdyby mělo dojít mezi USA a OSN k nesmiřitelnému konfliktu, Organizace spojených národů by fakticky zanikla.

Ferguson nevěří, že by Evropa někdy převzala roli amerického impéria. Evropská unie (EU) je zvláštní uníí – konfederací, jež sní o tom, že bude federací, jíž se však podle jeho názoru nikdy úplně nestane. Má sice výkonnou i zákonodárnou moc, horní sněmovnu, nejvyšší soud, centrální banku, společnou měnu, vlajku a hymnu. Má ale jen nepatrný společný rozpočet a pouhé zárodky společné armády. Z takové entity „impérium mezi Bruselem a Byzancí“ nevznikne.

Evropská unie podle Fergusonova není Byzanc, ale její vnitřní pochody jsou bezesporu byzantské. Prorocky varuje, že pokud se rozšíření vyvine tak, že nepřilíší produktivní východoevropské ekonomiky přijmou západoevropský sociální stát i evropskou měnu, může to vést k makroekonomickým důsledkům, připomínajícím zpomalenou reprízu sjednocení Německa, jež připravilo o práci miliony východních Němců.

Řeči o tom, jak z federální Evropy vznikne „protiváha“ Spojených států, se zakládají na naprostém nepochopení toho, co se děje. EU je lidnatá, ale stárne. Má sice mohutné, ale stagnující hospodářství. Evropané dosahují slušné produktivity, ale užívají si příliš volného času. Byla založena úspěšná, ale stále ještě nedostatečně liberální celní unie. Měnová unie hospodářský růst svých členů nezvyšuje, ale brzdí.

Ti lidé v Americe, které znepokojuje „vzestup“ Spojených států evropských, se mohou podle Fergusonova názoru uklidnit. A ti lidé v Evropě, kteří o tom fantazírují, by se měli vrátit zpátky na zem. Brusel má do Byzance, a to doslova i metaforicky, stále velmi daleko. Přinejmenším z ekonomického hlediska může aspirovat na roli „protiváhy“ Spojených států spíše Čína než Evropská unie.

Kniha Nialla Fergusonova je provokativně napsaná analýza amerického impéria z pozice příslušníka realistické školy. Vychází z poznání, že v mezinárodních vztazích neexistuje věčnost a že žádný dobrý skutek nezůstane nepotrestán. Zjištění, že impéria prožívají vzestup i pád, je banální, ale pravdivé. Fergusonův *Vzestup a pád amerického impéria* je vzrušující četbou pro všechny.

Marek Loužek